

УДК 341.231:006.032

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ПРАВ ЛЮДИНИ: ПОНЯТТЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ

Тищенко К.С.

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Стаття направлена на дослідження правової основи міжнародних стандартів прав і свобод людини. У статті проаналізовано підходи щодо визначення поняття міжнародних стандартів прав людини. Розглянуто питання забезпечення прав і свобод людини відповідно до міжнародних стандартів, закріплених у міжнародно-правових документах. Здійснюється аналіз міжнародно-правових правових актів, які містять відповідні стандарти у сфері дотримання прав людини. А також розглянута класифікація міжнародних стандартів прав людини.

Ключові слова: права та свободи людини, міжнародні стандарти прав людини, класифікація міжнародних стандартів прав людини, дотримання міжнародних стандартів прав людини.

Постановка проблеми. В умовах суцільної стандартизації та постійного зростання ролі зразків у розвитку та захисті демократичних принципів функціонування сучасного соціуму та державності, об'єктивно актуалізується проблематика, що стосується визначення поняття міжнародного правового стандарту. У сучасному світі визнання, дотримання, захист прав і свобод людини є одним із найважливіших обов'язків держави. У ХХІ ст. світ перебуває в стані постійної модернізації, гармонізації інтересів держав і народів, безпрецедентного розширення інформаційного простору і необхідності адаптації до постійно мінливих життєвих умов. У подібній ситуації дотримання права кожної людини на розвиток є невід'ємною і вкрай важливою складовою стабільності.

Міжнародно-правові стандарти є результатом тривалої роботи великої кількості держав з вироблення узгоджених позицій в області прав людини. Держави спрямовують свою діяльність на дотримання певних універсальних цінностей, забезпечуючи повагу і захист прав людини всіма доступними способами. Вони відповідальні за виконання своїх зобов'язань в галузі прав і свобод людини перед своїм населенням і міжнародним співтовариством.

Аналіз останніх досліджень та публікацій показує, що міжнародним правовим стандартам приділяється значна увага. Проблема запровадження міжнародних стандартів та їх реалізації у національному законодавстві не є новою. Дане питання є об'єктом досліджень широкого кола науковців, серед яких: Ю. Ю. Білас, С. А. Голубок, В. М. Косович, С. М. Ляхівненко, С. М. Оганесян, Н. М. Раданович, О. І. Тіунов та інші.

Мета статті – є аналіз поняття міжнародних стандартів прав людини та класифікація міжнародних стандартів прав людини.

Виклад основного матеріалу. Права людини – це соціальна спроможність людини вільно діяти, самостійно обирати вид та міру своєї поведінки з метою задоволення своїх різнобічних матеріальних та духовних потреб шляхом користування певними соціальними благами в межах, визначених законодавчими актами [11, с. 12].

Загальновідомо, що кількість міжнародно-правових актів, які стосуються прав людини і громадянина, на сьогоднішній день досить великий. Захист прав людини є одним з головних завдань міжнародної спільноти. Тому в цій галузі

існує близько 300 декларацій, конвенцій, хартій, у різний час створених і визначених світовим співтовариством [9, с. 63].

У контексті дослідження вказаної проблематики, насамперед, з'ясуємо зміст поняття «стандарт». Так, відповідно до тлумачного словника української мови, стандарт – це ознаки певного явища, що встановлені компетентним органом, звичаєм або за загальною згодою як модель чи зразок [4, с. 1383].

У юридичній літературі зазначається, що міжнародні стандарти, як правило, мають рекомендаційний характер. У такому випадку стандарт є орієнтиром, зразком, який доцільно застосовувати в силу його розумності та практичної цінності, і за допомогою якого забезпечується гармонізація норм національних правових систем у суспільно важливих сферах [8, с. 74].

У доктрині міжнародного права під поняттям міжнародних стандартів прав людини розуміють – закріплені у міжнародних актах і документах, текстуально уніфіковані й функціонально універсальні (для певних міжнародних об'єднань держав) принципи та норми, які за посередництвом вельми абстрактних, здебільшого оціночних, терміно-понять фіксують мінімальний необхідний або бажаний зміст і/чи обсяг прав людини, зумовлювані досягнутим рівнем соціального розвитку та його динамікою, а також встановлюють позитивні обов'язки держав щодо їх забезпечення, охорони й захисту та передбачають за їх порушення санкції політико-юридичного або політичного характеру [10, с. 24].

Варто також зауважити, що поняття міжнародно-правових стандартів у галузі прав людини пов'язане з категорією загальноновизнаних принципів і норм міжнародного права. Однак існують певні складності застосування загальноновизнаних принципів і норм міжнародного права, так як вони не закріплені в якомусь єдиному міжнародно-правовому акті. У зв'язку з цим важливе значення має імплементація загальноновизнаних принципів і норм міжнародного права, в тому числі в галузі прав людини, в національне законодавство.

Наприклад, Вагізов В.Г. розглядає «міжнародно-правові стандарти у сфері захисту прав і свобод людини» у вигляді норм міжнародного права. Так, науковець зазначає, що «такі стандарти необхідно трактувати як загальноновизнані норми поведінки держав, здійснювані останніми в законодавстві і на практиці стосовно громадян та інших осіб, які пере-

бувають під їх юрисдикцією. Такі норми містяться в міжнародних договорах універсального та регіонального характеру, а також рішеннях міжнародних міжурядових організацій, які набули чинності міжнародного звичаю (наприклад, Загальна декларація прав людини)» [6, с. 34-36].

У науковій юридичній літературі наводиться декілька класифікацій міжнародних стандартів. Узагальнену класифікацію міжнародних стандартів подає у своїх публікації О.В. Саленко, яка пропонує класифікувати міжнародні стандарти за такими критеріями: 1) за змістом і способом закріплення: цілі, принципи, норми; 2) за сферою дії: універсальні, регіональні, партикулярні; 3) за юридичною силою: імперативні, диспозитивні; 4) за функціями в механізмі міжнародно-правового регулювання: матеріальні та процесуальні; 5) за способом творення та формою втілення: звичаєві, договірні та такі, що містяться в рішеннях міжнародних організацій [12, с. 265].

Бринцев В.Д. класифікує міжнародні стандарти наступним чином: 1) загальні (щодо державного устрою, прав людини та матеріального права); 2) процесуальні (стандарти адміністративного, господарського, цивільного, кримінального судових процесів); 3) стандарти судоустрою [5, с. 54].

У свою чергу, науковець П.М. Рабінович пропонує класифікувати міжнародні стандарти прав людини за різними критеріями, зокрема, 1) залежно від їх античного статусу: номінальні (термінологічні, текстуальні), до яких належать самі лише назви прав і свобод людини, що вжиті у міжнародних актах, та фактичні (змістовні), до яких відносять зафіксовані у вказаних джерелах змістові й обсягові показники таких прав і свобод; 2) за простором (територією) дії: світові (загальноцивілізаційні, глобальні) та регіональні (зокрема, континентальні); 3) за суб'єктом їх встановлення: стандарти ООН, ЮНЕСКО, Ради Європи, ЄС тощо. Загалом же слід зауважити, що різноманітні класифікації стандартів прав людини покликані відображати ту чи іншу їхню специфіку; а їй належить неодмінно враховувати при конструюванні та використанні юридичних інструментів забезпечення (тобто сприяння реалізації, охороні й захисту) прав та свобод людини [10, с. 24].

Важливою рисою в характеристиці міжнародних стандартів в галузі прав людини є можливість їх поділу на стандарти, що закріплюють гарантії захисту загальноновизнаних прав людини. Міжнародні стандарти в сфері захисту прав людини повинні знаходити своє закріплення в національному законодавстві. Так, в Конституції України законодавчо встановлено, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України [1]. Очевидно, що держава створила вихідну правову базу, «основу основ» для застосування норм міжнародного права, необхідність яких покликана внутрішньодержавними юридичними та соціальними факторами.

Зокрема, сучасне міжнародне право характеризується наявністю системи актів у сфері прав людини, що складають її законодавство. Воно включає п'ять різновидів документів:

1. Міжнародний білль про права людини, що містить перелік невід'ємних прав.

2. Угоди, спрямовані на запобігання та покарання злочинів, що призводять до масових порушень прав людини (Конвенція про незастосування строку давності до воєнних злочинів проти людства від 26 жовтня 1968 р.).

3. Конвенції, націлені на захист груп населення, які потребують особливого піклування з боку держави (Конвенція про права дитини 1989 р.).

4. Конвенції, спрямовані на захист індивіда від зловживань з боку органів держави та посадових осіб (Женевські конвенції 1949 р. про захист жертв війни).

5. Міждержавні конференції з прав людини, що приймають заключні документи, обов'язкові для виконання державами-учасницями (Заключний документ Всесвітньої конференції з прав людини. – Відень, 1993 р.) [7, с. 216].

Велику роль в розробці міжнародних стандартів у галузі прав людини відіграє Статут ООН від 24 жовтня 1945 р., який поклав початок якісно нового етапу відносин в області захисту прав і свобод людини і зробив істотний вплив на процес формування універсальних цінностей людства.

Статут ООН став першим в історії міжнародних відносин багатостороннім міжнародним договором, що заклав основи для активного розвитку співробітництва держав, в тому числі, в сфері прав людини. Крім того, цей договір поклав на держави юридичне зобов'язання дотримуватися основні права і свободи людини без дискримінації за будь-яких підстав. Зокрема, п. «в» ст. 55 Статуту зобов'язує держави розвивати міжнародне співробітництво в цілях сприяння «загальній повазі і дотриманню прав людини і основних свобод для всіх, незалежно від раси, статі, мови і релігії» [2]. Таким чином, цей основоположний міжнародний договір закріпив принцип поваги і дотримання прав людини в сучасному світовому співтоваристві.

Нині одним з найважливіших міжнародних актів із захисту прав людини та громадянина є Загальна декларація прав людини прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 р. (далі – Декларація). День прийняття Декларації відзначається щорічно як Всесвітній день прав людини. У ній закріплений широкий перелік громадянських, політичних, соціально-економічних і культурних прав. У тексті документа відображений природний характер прав людини, зокрема, в ст. 1 зазначається: «Всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та своїх правах» [3]. Більшість держав світу, у тому числі й Україна, вмістили посилання на Загальну декларацію прав людини або її положення у свої конституційні акти.

Ухвалення Міжнародних Пактів про права людини, а саме: Міжнародний пакт про громадянські та політичні права та Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права від 16 грудня 1966 р., стало новою віхою в розвитку міжнародного права. Вперше індивід став суб'єктом не тільки внутрішньодержавного, але і міжнародного права. Відповідно до положень яких, всі особи, які проживають у державі-учасниці Пактів або на яких поширюється юрисдикція цієї держави, отримують можливість користуватися правами, передбаченими Пактами, без розрізнення за ознакою раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних та інших переконань, національ-

ного соціального походження, майнового, становаго або іншого становища. Всі держави-учасниці зобов'язані привести національне законодавство у відповідність з нормами цих правових документів. Крім того, відповідно до Факультативного протоколу до Пакту про громадянські і політичні права, громадянин будь-якої держави-учасниці Пакту, яка підписала Протокол, може звертатися безпосередньо до Комітету з прав людини ООН за захистом своїх прав.

Висновки. У сучасному світі, коли проблема прав людини вийшла далеко за межі окремої держави, виникла необхідність у створенні

універсальних міжнародно-правових стандартів, які також визнаються як основні права людини. Ці стандарти відображені у низці важливих міжнародно-правових актів, які визначили загальнолюдські стандарти прав та свобод особи, встановивши цю межу, за яку держава не може виходити. Таким чином, права людини стали об'єктом регулювання не лише окремої держави, а й міжнародного співтовариства. Тому, держави при конструюванні та використанні юридичних інструментів забезпечення прав людини повинні враховувати певні класифікації, що відображають безпосередньо специфіку цих прав.

Список літератури:

1. Конституція України: закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96 // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Статут ООН. Видано Департаментом громадської інформації ООН. Представництво ООН в Україні. Кловський узвіз, 1. Київ 01021, Україна – Режим доступу: http://www.un.org.ua/images/UN_Charter_Ukrainian.pdf.
3. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року // Офіційний вісник України. – 2008. – № 93. – Режим доступу: <http://kr-admin.gov.ua/mol/molod/2.pdf>.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / [Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел]. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. – 1736 с.
5. Бринцев В.Д. Стандарти правової держави: втілення у національну модель організаційного забезпечення судової влади: Монографія / В.Д. Бринцев. – Х.: Право, 2010. – 464 с.
6. Вагизов Р.Г. Международно-правовые стандарты в сфере защиты прав человека: нормативно-правовая основа международной системы защиты прав человека / Р.Г. Вагизов // Российская юстиция. – 2008. – № 5. – С. 34-36.
7. Теорія держави і права. Академічний курс: Підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів / МОНУ; За ред. О.Д. Зайчука, Н.М. Оніщенко; Авт.: Зайчук О.В., Заєць А.П., Копиленко О.Л., Оніщенко Н.М. та ін. – Київ: Юрінком Інтер, 2006. – 688 с. – ISBN 966-667-212-X.
8. Київець О.В. Європейські правові стандарти як міжнародно-правова категорія [Електронний ресурс] / О.В. Київець // Європейські студії і право. – № 1(5). – 2012. – Режим доступу: <http://eurolaw.org.ua/publications/ukrainian-journal-of-european-studies/5-2011/44-2011-12-29-14-40-03>.
9. Мутусханов А.А. Європейські стандарти прав людини у правовій системі України / А.А. Мутусханов // Трипільська цивілізація. – 2012. – № 8. – С. 63-67. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tryuv_2012_8_15.
10. Рабінович П.М. Міжнародні стандарти прав людини: властивості, загальне поняття, класифікація / П.М. Рабінович // Вісник Національної академії правових наук України. – 2016. – № 1. – С. 19-29. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vapny_2016_1_4.
11. Рабінович П.М. Основоположні права людини: соціально-антропна сутність, змістова класифікація // Право України. – 2010. – № 2. – С. 18-23.
12. Саленко О.В. Міжнародні стандарти у сфері судострою та статусу суддів, їх зміст і класифікація / О. Саленко // «Національний юридический журнал: теория и практика» О.О.О.: Научно-практическое правовое издание. – 2014. – № 3. – С. 263-269.

Тищенко К.С.

Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого

МЕЖДУНАРОДНЫЕ СТАНДАРТЫ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА: ПОНЯТИЯ И КЛАССИФИКАЦИЯ

Аннотация

Статья направлена на исследование правовой основы международных стандартов прав и свобод человека. В статье проанализированы подходы к определению понятия международных стандартов прав человека. Рассмотрены вопросы обеспечения прав и свобод человека в соответствии с международными стандартами, закрепленных в международно-правовых документах. Осуществляется анализ международно-правовых актов, содержащих соответствующие стандарты в области соблюдения прав человека. А также рассмотрена классификация международных стандартов прав человека.

Ключевые слова: права и свободы человека, международные стандарты прав человека, классификация международных стандартов прав человека, соблюдение международных стандартов прав человека.

Tyschenko K.S.

Yaroslav Mudryi National Law University

INTERNATIONAL HUMAN RIGHTS STANDARDS: CONCEPTS AND CLASSIFICATION

Summary

The article is aimed at studying the legal basis of international standards of human rights and freedoms. The article analyzes approaches to the definition of the concept of international human rights standards. Examines the issues of ensuring human rights and freedoms in accordance with international standards, enshrined in international legal instruments. The analysis of international legal acts containing relevant standards in the field of observance of human is carried out. And also the classification of international standards of human rights is considered.

Keywords: human rights and freedoms, international human rights standards, classification of international human rights standards, compliance with international human rights standards.